

MANTIK DİSİPLİNİ¹

Arthur Aston LUCE

Çev. Mahmut Sami ÖZDİL – Özcan AKDAĞ

Arş. Gör. - Arş. Gör., Erciyes Ü. İlahiyat F.

ozcanakdag@erciyes.edu.tr – msamiozdil@erciyes.edu.tr

Özet

Mantık disiplini Antik Yunan'da doğmuştur ve "mantık" terimi yunanca "hitabet" anlamına gelen "λόγος" kelimesinden gelmektedir. İnsanlar ne zaman tartışır ve fikri münakaşada bulunurlarsa bulunsunlar, Mantık, konuşmanın arka planında işleyen bir mahkemedir. Bu bölümde yazar, bu disiplinin doğruluk, geçerlilik, biçim ve içerik gibi kavramlarını inceleyerek değerlendirir. Bunun yanı sıra yazar, Mantık disiplininin tarihsel gelişimini de aktarır ve Mantık'ın faydalarını da açıklar.

Anahtar kelimeler: Mantık, Hitabet, Doğruluk, Geçerlilik, Biçim, İçerik.

DISCIPLINE OF LOGIC

Abstract:

The study of Logic began in ancient Greece and the term of "logic" which is means discourse comes from "λόγος". Whenever people discuss and debate, logic is a court in background of speaking. In this section, author presents us by examining the study of Logic's concepts

¹ Bu yazı, Teach Yourself Logic isimli eserin I. Bölümünün çevirisidir. (Arthur Aston Luce, M. C., D. D., Litt. D., Teach Yourself Logic, The English Universities Press Ltd., London 1968.)

like terms, truth, validity, form, content etc. He also gives us historical development and benefits of Logic.

Keywords: Logic, Discourse, Truth, Validity, Form, Content.

Mantık ve Söylem

Mantık terimi, Yunanca *konusma* anlamına gelen “λόγος” kelimesinden türemiştir. Mantık disiplini, insanların antik Yunanda, konuşmayı yöneten ilkelere dair uzmanlaşmaya başladıkları dönemde ortaya çıktı ve hala bu ilkelerin disiplini olarak varlığını sürdürmektedir. İnsanlar nerede müzakere, münakaşa ve münazaa ederse etsin, Mantık, arka planda işleyen bir temyiz mahkemesidir. Ne zaman, kendi zihnimizde bir meseleyi müzakere edersek edelim, gizli bir Mantık orada hakemlik yapar. Hiç kimse duyularıyla, Mantık tarafından verilmiş olan açık bir hükme, iradi ve ısrarlı bir şekilde meydan okuyamaz. Kim Mantık’ı ihlal etmeye (alaşağı etmeye) kalkarsa, söylendiği gibi, Mantık onu alaşağı edecektir. Mantık disiplini asırlarca yükseköğretime hazırlık olmuştur; bu sebeple o, eğitilmiş kişilerin dil ve bakış açılarında süre gelen derin bir iz bırakmıştır. Mantık, soluduğumuz havadadır. Çoğu kişi, sırf faydalanmak amacıyla bizzat Mantıkla uğraşır; çalışmaya zaman bulamayan çoğu kimse de, geçmiş nesillerin mantık çalışmalarından, bilinçsiz de olsa faydalanırlar.

Konuşma, kelimelerle ifade edilen düşünce ile ilişkilidir. O, (Eflatun’un dediği gibi) akıl yürütme kumaşının dokunduğu tezgâhtaki mekik gibi hareket eder. Başkalarıyla yapılan konuşmada düşünce şekillendirilir, bilgi elde edilir ve böylece doğruluğa ulaşılır. Bir konuşmacı tarafından söylenen şey, başka bir konuşmacı tarafından söylenilen şeyle birleştirilir ve bu her iki konuşmacı tarafından da önceden bilinmeyen bir doğruyu ortaya çıkarır. Düşünme veya tefekkür olarak adlandırılan, kişinin kendi kendisiyle konuşması durumunda ise, daha önce öğrenilmiş olan bir doğru ile şimdi öğrenilen bir doğru arasında bağ kurulur. Dolayısıyla, bu iki doğru, insanı bir adım ileriye veya gelecek yeni bir keşfe götürür. Başkalarının söyledikleri veya bizim kendi başımıza düşündüklerimizden sonuç ve çıkarımlar elde edilir. İşte bunlar Mantık’ın özel ilgi alanıdır. Bu durumların hepsinde yanlış sonuçlar ve hatalı çıkarımlara ulaşmak oldukça kolaydır. Mantık disiplininin yoksun bir söylem, yanlış fikirlerin, cehaletin ve hatanın önemli bir kaynağıdır.

Mantık, doğru sonuçlar elde etmek, hatadan sakınmak, yanlış olmayan geçerli çıkarım yapmak için zihni eğitir. Mantık, tartışmaya kılavuzluk etmek ve onu yönetmekle kalmaz, ayrıca keşfe teşvik etmek için çıkarım kurallarını da biçimlendirir. Ayrıca, Mantık sözün diğer önemli unsurları ile de ilgilenir. Fakat onun esas alanı her zaman Çıkarım olmuştur ve hala da öyledir.

Doğruluk ve Geçerlilik

Boş konuşma ve önemsiz diyaloglar bizim kastettiğimiz hitabet mertebesinde değildir. Mantığın önemsiz ifadelerle işi yoktur; onun alakadar olduğu şey, doğruluğu ve yanlışlığı söz konusu olan ifadelerdir.² Mantık hakikati arar; kaldı ki “doğru” ve “yanlış” kelimelerinin günlük anlam çerçeveleri içinde, belirli bir ifadenin doğru veya yanlış olup olmamasıyla ilgilenmeksizin veya bunu bilmeksizin mantıkla uğraşabiliriz. Günlük konuşmada, “doğru” ile *gerçeğe uygun olan*’ı ve “yanlış” ile de bunun zıddını kastederiz. İmdi, kendi bağlamında gerçeğe uygun olan bir ifade, Mantık kurallarından birini ihlal edebilir; öte yandan, gerçeğe uymayan bir ifade de Mantık kurallarına uyabilir. Aslında, mantıkçı doğrudan gerçek ile ilgilenmez, daha ziyade Mantık kurallarına riayet edilip edilmediği ile ilgilenir, bu nedenle, o, Mantık kurallarına uygun olan ve olmayan şey için, sırasıyla, *geçerli* ve *geçersiz* teknik/ıstılahi terim çiftini kullanır. Bu terimler yardımıyla, mantıkçı, belirli bir ifadenin gerçeğe uygun olup olmadığını teslim etmeksizin, akıl yürütme kurallarını ortaya koyabilir. *Geçerli* (*valid*), Latince güçlü anlamındaki *validus*’tan gelir. Gerçekte hatalı olan bir pasaport, sayet uygun bir şekilde imza edilmiş ve güncel ise geçerlidir; bizim işimizi görebilir ve sınırı geçmemizi sağlayabilir. Diğer yandan, pasaport göz rengini ve diğer tüm olguları doğru bir şekilde yansıtsa bile, güncel değilse iş görmeyecek ve bu durumda da geçersiz olacaktır. *Doğruluk* ve *geçerlilik* arasındaki bu ayrıma dikkat edilmelidir. *Geçerli* bir kıyas ortaya koymak için *doğru* kıyastan söz etmek ve *doğru* sonucu ifade etmek için *geçerli* bir sonuçtan söz etmek, mantıksızdır ve bu yüzden de hatalıdır.

Biçim ve İçerik

Mantık, konuşmanın formunu inceleyen *Biçimsel Mantık*’tır. Biçimin karşısında ise, *içerik* veya *konu* vardır. Biz pek çok şey hakkında düşünür ve konuşuruz; kullandığımız biçimler nispeten azdır ve sabittir. Şu üç cümleye bakalım:

İnsan ölümlüdür.

Balina memelidir.

Çim yeşildir.

Bunlar biçim olarak aynıdır; içerik olarak ise oldukça farklıdır. Birisi insanın ölümlü olmasına, diğeri balinaların sınıflamasına, öteki de çimin rengine dairdir. Mantık’ın amacı, ölümlülük, çimler ya da balinalar ile ilgili bir şey öğretmek değil, üç cümlede de ortak olan ve önerme olarak isimlendirilen biçim hakkında bir şey öğretmektir. İnsanlar din, ahlak, siyaset, vb. şeylerin *neden* ve *niçin*’ini tartışma

² “Önermeler kendi içerisinde ya doğrudur ya da yanlıştır...” Aristoteles, *De Interpretatione*, bl. 4, 17a.

konusu yapar. Onlar, ne hakkında konuşacak veya düşünecek olurlarsa olsun, konuşmaları, tezgâhtaki mekik gibi, belirli bir yöntem ve yol takip eder. Bu yöntem ve yol, Mantık'ın araştırdığı *biçim*'dir. Mantıksal biçim, akıl yürütmede bulunan ortak ve sâbit bir unsurdur. *Biçim*'i, bir yöntem, yol, çerçeve ya da akışkan bir şeye şekil veren bir kalıp olarak tasvir edebiliriz; fakat ona ilişkin en kapsamlı açıklama, ix sayfasında yer alan ve bu kitabın ne hakkında olduğunu bildiren içindekiler tablosunda gözler önüne serilmiştir. İçindekiler tablosu, insanın mantıksal akıl yürütmesinin ilerlediği bu yollar, yani, terimler, önermeler, kıyaslar, kavramlar, hükümler, çıkarımlar, bitişik ve ayrık şartlı kıyaslar, ikilemler, vb. hakkındadır. Bunların hepsi sözün *biçimi*'ni oluşturur.

Biçim ve Biçimcilik

Biçimsel Mantık'ın, biçimci olmasına gerek yoktur, eğer biçimci olursa işlevini kaybeder. Biz ölü kelimeleri değil, canlı olan hitabeti inceliyoruz. Sözelimi, ve kelimesi sadece bağlaç değildir; “Üç ve iki beş eder” ifadesi matematiksel olarak “İki ve üç beş eder” ile aynıdır; fakat “O, Mantık öğrendi ve öldü” ifadesi ile “O öldü ve Mantık öğrendi” ifadesi aynı değildir. Çünkü konuşmada “ve”, *ardışıklık* ile alakalıdır. Mantık'ta *biçim*, İçerik ile bağlantılı olmalıdır; ikisi farklıdır ama içbükey ve dışbükey gibi birbirinden ayıramazlar. En iyi kavrayışa sahip olan bir düşünür bile hiçlik hakkında düşünemez, eğer hiçlik hakkında düşünemiyorsak, ona dair bir akıl yürütme de olmayacaktır. Biz kaymağı süttten ayırabiliriz, fakat sözün *biçim*'ini, onun *içerik*'inden ayıramayız.

Francis Bacon, Mantık'ı atletizm ile karşılaştırmıştır.³ Atletizmden hareketle oluşturulan bu temsil, söz konusu ince ayrımı öğrenme hususunda okurlara yardımcı olabilir. Her atlet, alt ve üst *biçim*'in ne olacağını bilir. Atletik biçim sahadaki performanstan farklı yine de ondan ayrılamayan gerçek bir şeydir. Kriketteki *biçim* ağlar ile öğretilir. Ağ aşamasında sayı elde etmek için bir koşu yoktur; çalıştırıcı oyuncunun ne kadar sert vurduğu ya da topun ne kadar uzağa gittiği ile ilgilenir. Çalıştırıcı, oyuncunun ayaklarını nasıl yerleştirdiğine, sopasını nasıl tuttuğuna ve topu nasıl karşıladığına bakar. O, koşu sayısı almayı değil, vuruşu biçimlendiren duruşu, tutuşu, konsantrasyonu ve *biçimi* öğretir. Eğer çalıştırıcı, bu biçimi geliştiriyor, mükemmelleştiriyor ve uygun bir şekilde yapıyorsa, ağlar kaldırılıp gerçek oyun başladığında, sayılar ve galibiyet alınacaktır. Fakat buradaki farklılık, Mantık'ta da olduğu gibi, ayrıklık değildir. Kriket'in biçimi, oyunun içeriğinden ayrılamaz. İyi bir vuruş, topu iyi yönlendirmedikçe ve sayı getirecek tarzda olmadıkça iyi bir vuruş olamaz. Duruş ve tutuş, yerleşimi, zamanlamayı ve vuruş gücünü etkiler; aynı zamanda vuruş, duruş ve tutuş üzerinde etkilidir.

³ “Anlayış yetisini kuvvetlendiren atletik bir sanat türüdür.” Bacon, *Novum Organum*, Önsöz.

Bu temsilin nirengi noktası budur. Gelecek sayfalarda, ciddi ve sistematik bir şekilde, çalıştırıcının ağırlarla yaptığı gibi uygun biçimlere dikkat çekerek, hatalı durumlar hakkında uyarıda bulunarak sözün/hitabetin biçimini ele alacağız. Ne biçim ve içerik arasında net bir ayırım yapacağız, ne de biçimi bizatihi biçim olduğu için inceleyeceğiz. Bizim hakkında düşündüğümüz ve konuştuğumuz şeyler, düşüncenin biçimini ve kullanılan dili etkiler; bu biçimlerin doğru kullanımına dair eğitim, onların içeriğini ihmal etmemeli, aynı zamanda sözün bizatihi gelişimini de tüm yönleriyle göz önüne almalıdır.

Tarihi Arka Plan

Mantık'a olan ihtiyaç antik Yunan'daki Sofistik hareketten doğmuştur. Sofistler, yüksek eğitimin öncüleriydi ve onlar büyük ölçüde öğretim halkalarında "münazaralar"⁴ (*disputation*) vasıtasıyla eğitim veriyorlardı. Onların münazaraları, tartışmayı düzenlemek ve kabul edilmiş sonuçları biçimlendirmek için kurallara ihtiyaç duyuyordu. Mantık, gramerin bıraktığı yerden başlayarak bu kuralları tamamladı. Mantık ile gramer arasındaki bu tarihi ilişki vurgulanmalıdır. Mantık'ta yer alan ayırım ve tanımların çoğu ileri düzey gramerdekinden biraz daha çoktur; nitekim olması gereken de budur. Zira Mantık ve gramerin her ikisi de sözle ilgilenmektedir ve biri diğerine dönüşmektedir.

Mantık'ın ilk nüveleri Eflatun'un çalışmalarında⁵ yer alır. Fakat genel olarak Mantık bilimi, Stagira'lı Aristoteles (M.Ö. 384-322) tarafından kurulmuştur. Aristoteles, Makedonyalı Philip'in babası II. Amyntas'ın maiyetinde yer alan Makedon bir doktorun oğluydu. Aristoteles on yedi yaşında Atina'ya gitti ve yirmi yıl kadar Eflatun'un Akademi'sinde eğitim gördü ve öğretici olarak çalıştı. Eflatun'un ölümü üzerine Atina'dan ayrıldı ve bir süre Asos'ta eğitim verdi. Makedonyalı Philip tarafından Pella'ya davet edildi ve orada yedi yıl kaldı. Büyük İskender olarak bilinen Philip'in oğlu da onun öğrencileri arasındaydı. İskender yönetime geldiğinde Aristoteles Atina'ya döndü ve Lyceum olarak bilinen, kendi okulunu ya da (diğer bir deyişle) üniversitesini kurdu.

Aristoteles, tüm zamanların en büyük düşünürlerinden birisidir. Devrinde bilinen bilimlerin birçoğu hakkında eserler kaleme aldı. Onun Mantık'a dair eserleri, (1) büyük ölçüde kıyasî akıl yürütmenin biçimlerini ele alan *Birinci Analitikler*, (2) çıkarımın daha derin problemlerini işleyen *İkinci Analitikler*, (3) çürütücü ve kurucu delillerin tekniği ile alakalı olan *Topikler*'i içerir. Bazı küçük

⁴ Krş. "Bir Tiran okulundaki günlük tartışma", Acts xix 9, Krş. Aynı yer xvii 17.

⁵ Hipotezlerle araştırma metodu, *Pheado*, 99d-101e, krş. *Republic*, 511b, 533a-d ve *Parmenides*, 135d-136c; çelişmezlik ilkesi, *Republic*, 436b; konu ve yüklem, *Sophist*, 261d ve devamı; *cins ve tür*, *Sophist*, 218b ve devamı; kaplam ve içlem, *Theaetetus*, 146c-148d.

parçalarla birlikte bu eserler, “Aritoteles’in Organon’u” (ya da *Organum*⁶ yani, alet) başlığı altında toplanmıştır. Zira Mantık, bizatihi bir gaye değil, sosyal ve fen bilimlerinin her alanında bilgiyi elde etmek için zihni düzenleyen bir araç veya alettir.

Sayfa | 250

Aristoteles, bir bütün olarak Mantık sorununu anlayan ve geniş ölçekte bu soruna çözüm bulan ilk kişidir. O, genişleme ve geliştirmeler için açık kapı bıraktı. Ancak, kesinlikle Aristoteles zamanından günümüze kadar Avrupa kültüründe bir *Alet* olarak kabul edilen Mantık’ı, efsanede, Zeus’un başından Zekâ Tanrıçasının (*Pallas Athene*) ortaya çıkması gibi, Aristoteles’in üretken zekâsından doğarak gelişti.

Mantık Disiplini ve Doğal Mantık

Aritoteles’in başarısının bir dengi yoktur. Başka büyük şahsiyetler de çeşitli bilimler kurmuşlar ve bu bilimler, başka zihinlerin katkılarıyla tedrici olarak gelişmiştir. Aristoteles ise başlatmış olduğu Mantığı neredeyse kendisi tamamlamıştır. Bu durumun kısmen iyi, kısmen de kötü sonuçları olmuştur. Aristotelesçi Mantık’ın, büyük bir ismin garantisi altında, bir konu üzerinde değişmeden devam eden ve nesilden nesle aktarılan tutarlı ve derli toplu bir öğreti olması iyi sonuçlardan biridir. Zira gerçek Mantık⁷ (*Logic proper*) özü itibarıyla hala Aristotelesçi Mantık’tır. Diğer bir iyi sonuç da, genel kültüre yaklaşımlarda ve yükseköğretimde birlik ve süreklilik sağlamasıdır. Fakat bunun için bir bedel ödenmiştir, bazıları bu bedelin çok yüksek olduğunu düşünmüştür. Bu iyi sonuçların Aristoteles’in otoritesinin aşırı hürmet görmesine neden olması ise kötü bir sonuçtur. Bu durum, Aristoteles’in Mantık’ta yapmış olduğu hataların düzeltilmesini yavaşlatmış, bunun yanı sıra onun Mantık’ının abartılmasına ve ondan çok şey beklenmesine neden olmuştur. İnsanlar, bir aşırı uçtan diğer bir uca kolayca geçer. Aşırı iddia ve beklentiler şiddetli tepkileri kıskırtır. Dolayısıyla Aristoteles Mantık’ı zaman zaman saldırılara hedef olmuştur. Yine de, genel olarak o, sağlam kalmış; hala da tasarlandığı mütevazı amaçlara hizmet etmektedir. Genel kültüre bir giriş veya *hazırlık* olarak onun bir alternatifi henüz tesis edilmemiştir.

On yedinci yüzyılda John Locke (1632-1704) *Mantık’a Dair*⁸, adlı yazısını kaleme aldığı anda “Tanrı, insanoğlunu sadece iki ayaklı varlık olarak yaratıp, onları, akıllı yapma işini Aristoteles’e bırakacak kadar cimri değildir” demiştir. Locke, sözleriyle “Aristoteles’i küçümsemeyi” amaçlamadığını açıkça ifade eder.

⁶ Bundan dolayı, yeni bir mantık keşfettiğini düşünen Francis Bacon, meşhur kitabını *Novum Organum*, yani Yeni Alet olarak adlandırdı.

⁷ “Mutlak Mantık” ile Mantık’ın geç dönemlerdeki gelişmelerini ifade etmek için kullanılan “Sembolik” gibi sıfatlarla nitelenmeyen, kelimenin tarihi anlamıyla Mantık kastedilmektedir. Tarihi iddialar, bu tarz meselelerde fark edilir, fakat bu terimin uzantısı tabi ki oldukça makbuldür..

⁸ Locke’un IV Denemesi, xvii 4.

Ayrıca bağlam, Locke'un Mantık'ı "küçümsemeyi" de amaçlamadığını gösterir. Bu ifadeler istihza içeren ifadeler değil, bilakis Mantık'ın otoritesini, nihai anlamda, tabiata ve tabiatın Tanrı'sına borçlu olduğu yönünde ciddi bir uyarıdır. Çünkü Mantık'ın geri planında, öğretme ve kendi kendine öğrenme konusunda ve Tabii Mantık yahut (Locke'un ifadesiyle) "düşüncelerimizin tutarlı ya da tutarsız olduğunu idrak etmeye yönelik fitri bir yeti" bulunmaktadır. Mantık'ı başarılı ve zevkli bir şekilde öğreten bir kimse, bunu Tabii Mantık üzerine inşa eder ve bu "fitri yetiden" faydalanır; o, uzak bir konu hakkında, kuru bir metinden bilgi vermeye çabalamaz; aksine öğrencinin zihninde uyur vaziyetteki bu mantığı uyandırır. Kendi başına Mantık öğrenen kişiler de aynı ruh hali ile hareket etmelidir. Sadece mekanik kuralları ezberleyen kimse için, Mantık öğrenimi ağır ve sıkıcı bir iştir. Bu disiplin, bilincinde olmadığımız tabii yetiyi uyandırma girişimi olarak görüldüğü zaman, yeni bir tat verecek ve bir ilgi uyandıracaktır. Tabii Mantık, Locke ile birlikte, insanın üstünlük ve ayrıcalığı olan Tanrı vergisi aklımızın bir yönü olarak görüldüğü zaman, bu disiplinin yeni bir statü ve saygınlık kazanacağını söylemek mümkündür. Eski Yunanlar, Aristoteles'in makul bir şekilde (*rationally*) nasıl düşüneceklerini ve konuşacaklarını öğretmesine ihtiyaç duymadılar ve biz de ihtiyaç duymuyoruz. Fakat onlar, Aristoteles'in mantığına göre, en iyi düşünür ve mütefekkir idiler ve biz de böyle olabiliriz. Aristoteles, nihai olarak bizden buyruklarına boyun eğmemizi isterdi; fakat cahil ve dar kafalılar, özellikle Mantık'ına dair, ona olan borcumuzu küçümseyecektir.

Mantık Disiplini Bizim İçin Ne Yapabilir

Yanlış bir şey ummayalım. Mantık seçkin bir yol değildir. İyi bir puroyu nasıl bileceğimizi öğretmez; fakat Mantık, bilgiyi elde etmemize, onu korumamıza ve kötü bir delili tespit etmemize yardım etmelidir. İdman ve alıştırma yapmak gibi Mantık da çok yönlü bir güçlendiricidir. Sadece akıl yürütmemizde değil aynı zamanda konuşmamızda ve yazımızda da fayda vermelidir. Onlar açık, kesin ve sağlam olmalıdır; Mantıktan yoksun olma kendisini zihnî "zafiyetlerde" gösterir – ki bunlar, ifadelerdeki dağınıklık ve müphemlik ve ele alınan meseleyi kavrayıştaki cılızlıktır. Mesela; "Kitapların her çeşidi burada satılır." sözünde satıldığı ifade edilmek istenen, kitapların çeşitleri değil, kitaplardır. Bu söz "Her çeşit kitap burada satılır" şeklinde söylemek daha uygun ve kolaydır. Niçin halk bu şekilde söylemiyor? Mantık disiplini böyle ince yanlışlıkları düzeltmemize yardım eder. Mantıksal analiz zihni kesinliğe ulaştırır. Cümlelerimizi temel bileşenlerine ayırmayı öğreniriz; bir bakıma konumuz etrafına bir çember, yüklemimiz etrafına da başka bir çember çizeriz ve bu iki çemberi çizdiğimiz zaman, daha önce değil, ne hakkında konuştuğumuzu ve onun hakkında ne konuştuğumuzu *kesin bir şekilde* biliriz. Kesinlik, Mantık disiplininin ilk

meyvesidir ve ifadelerimizi keskinleştirerek, sivriltecek ve delillerimizi güçlendirecektir.

“Azizim, mantıklı ol!” diyen kimse, senden tutarlı olmanı talep etmektedir. İdam cezası hakkında veya herhangi bir tartışmada bir dediğin bir dediğini tutmuyor. Hem yerli ekonomiyi savunup, hem de akşam yemeği ile şampanya isteyerek, kendi kendinle çelişme! Düşüncede ve konuşmada, hislerde, karakterde ve eylemde tutarlılık makullüğün (*rationality*) bir göstergesi ve Mantık’ın da bir meyvesidir.

Mantık *leh* ve *aleyh* de olanları tartmamıza ve kanıtları elememize yardım etmelidir. Mantıksal analizin ve titiz düşünmenin bu derecesi, bizi kısa sürede ilerletecek; bize kendimize ait bir duruş, eleştirel düşünce ve olgunluk verecektir. Diğer disiplinler de bunu bizim için yapabilir. Ancak Mantık, nerede olursa olsun, bunu hızlı bir şekilde gerçekleştirir.

Son olarak, Mantık disiplini, kendi ötesinde bir şeye işaret eder. Her daim, Mantık ruh ve beden hakkında derin sorularla, bizi, düşüncenin ve eşyanın problemlerinin içine sokacaktır. Bu tarz soru ve sorunlar felsefidir, dolayısıyla, mutlak Mantık’ın alanın dışındadır. Fakat düşünür er geç bu sorunlarla yüzleşmelidir. Mantık’ın sınırları katı ve kesin değildir. Mantık ilk seviyelerinde gramer ile iç içeyken, ileri düzeyde ise felsefe ile iç içedir.